

Valuch Tibor

A KISPOLGÁRI ÉS A KÖZÉPOSZTÁLYI LÉT HATÁRÁN

Zaveczky Mihály irodatiszt története

Bevezetés

Ha a történelmet az egyes emberi sorsok sokaságaként értelmezzük, akkor nyilvánvalóan létjogosultsága van a különböző társadalmi helyzetben élők analitikus élet- és családtörténeti vizsgálatának.¹ Egy-egy ilyen elemzés alkalmas lehet arra, hogy feltárja az egyéni és családi életstratégiákat, amelyek ismeretében képet alkothatunk arról, hogy az úgynevezett „kisember”, az „átlagember” miként szervezte az életét, milyen volt a karrierútja, és mutat-e sajátosságokat a karrierstratégiája, illetve hogyan élte meg a nagy történelmi változásokat, hatottak-e ezek a sorsára, életére, s ha igen, akkor miként érvényesültek e hatások. Egy-egy ilyen analitikus élettörténet, generációs metaszetben lehetőséget ad társadalmi mobilitás történeti vizsgálatára is. A személyes történelem² így módon közelebb vihet a történelem teljesebb megértéséhez is.

Jelen tanulmány keretében arra teszek kísérletet, hogy egy olyan, Felső-Magyarországon született, az életét Miskolcon és Ózdon töltő tisztviselő életét rekonstruáljam és elemezzem, aki a késő dualizmus időszakában vált felnőtté, átélte az I. világháborút, a történelmi Magyarország felbomlását és a trianoni békekötést, aki ezt követően lokális szinten aktív szereplője volt a Horthy-rendszer kialakulásának, a bethleni konszolidációnak, és aki vidéki tisztviselőként, az alsó középosztály és a kispolgárság³ határán levő társadalmi helyzetben élte át egy ipari településen az 1929–33-as gazdasági világválságot. A fennmaradt viszonylag részletes hagyatéki leltár segítségével pedig megpróbálom bemutatni milyen sajátosságai voltak/lehettek egy tisztviselő életkörülményeinek a 20. század első harmadában. A történet főszereplőjének az élete nem volt kivételes – vezető hivatalnokként nem volt a lokális elit tagja – így az élettörténet elemzése az „átlagos” hivatalnoki pálya bemutatását teszi lehetővé.

¹ Lásd: Horváth J. 2010, Valuch 2021.

² Részletesen ismerteti: Nagy 2021.

³ A társadalmi csoportokról bővebben Gyáni – Kövér 2006, 163–189, 258–305.

*Egy életút állomásai*⁴

1934. július 21-én, szombaton, déli egy órakor Ózdon szívhűdés, érlemeszesedés és vastagbélhurut betegségekben elhunyt Zaveczy Mihály, irodatiszt, életének ötvenedik évében.⁵ A római katolikus vallású, özvegy hivatalnok már több mint két évtizede az Ózdi Járási Főszolgabírói Hivatalban dolgozott, ahol előbb irodai segédtsízt, majd irodatiszt volt. Ez utóbbi beosztásában a hivatali adminisztráció egyik vezető tisztviselőjeként dolgozott. Megbízható és pontos munkát végzett, kollégái és előljárói körében is megbecsülésnek örvendett.

Zaveczy Mihály 1884. augusztus 6-án született Lőcsén törvénytelen gyermekként, így édesanyja családi nevére anyakönyvezték.⁶ Az anya, Simsay Mária 21 éves volt gyermeke születésekor, szakácsnőként dolgozott a Szepes vármegyei goral faluban, Oszturnyán,⁷ de – a kereszteleési anyakönyv szerint – Lőcsén a 421. házszám alatt lakott. Az anyakönyvben az anya és a keresztszülők neve mellett szerepel a „népből való” kifejezés, ami arra utal, hogy a nevezett személyeket a szó általános értelmében nem városi polgárnak, hanem inkább az alsó társadalmi csoporthoz tartozóknak tekintették.

Az anya a szepességi kisvárosban, Podolinban⁸ született, paraszti családban, 1863. december 5-én, Simsay Jakab római katolikus vallású pásztor és a görögkatolikus Németh Zsófia gyermekeként.⁹ Arról nincs pontos információ, hogy Simsay Mária miként került Oszturnyára, de feltehetően szolgálónak, háztartási cselédnek szegődött el egy tehetősebb polgár családjához. Azt sem tudjuk pontosan, miért csak négy évvel gyermekének megszületését követően kötött házasságot az apával, idősebb Zaveczy

⁴ A tanulmány megírásához felhasznált latin nyelvű anyakönyvek gondos fordításáért ezúton is köszönetemet fejezem ki Miskei Antal kollégámnak.

⁵ HU-MNL-BAZVL-XXXIII.1.a.-174.-c-4. Ózd, Állami halotti anyakönyvek, 1934. 51. sz. bejegyzés.

⁶ ifj. Zaveczy(Simsay) Mihály kereszteleési anyakönyve, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9R73-9MMN?i=133&cc=1554443> (2022. 03. 30.)

⁷ Oszturnya szepességi „oroszló falu, Szepes vmegyében, elszórvva a Kárpát hegyei közt: 100 római és 1709 gör. kath. lak. Gör. kath. parochia. Ut. p. Késmárk.” Fényes 1851, 312.

⁸ Fényes Elek 1851-es geográfiai leírása szerint: „Podolin, (Pudlein), csinos város, a XVI szepesi városok közt, Szepes vmegyében, a Poprád mellett, Késmárkhoz északra 2 mfdnyire: 2148 kath. német lak. Kath. paroch. templom. Gymnasium, mellyben a kegyes oskolabeli atyák tanítanak, kiknek itt szép két tornyu templomuk van. Derék híd a Poprádon. Határa elég nagy, és termékeny; mesterembere kevés; hegyében 12 ölnyi hosszú barlangja van, s benne fejr csíkos márvány töretek. A lengyel korona alatt husvásárok (Wolnicza) keletkeztek itt minden szombaton, mellyek Sz.-Mihálytól egész nagy hétig tartottak, s jelenleg is szokásban vannak. Hajdan királyi város volt, s kőfallal erősített meg, de ezek régi várával együtt romlásnak indultak” Fényes 1851, 307–308.

⁹ Simsay Mária kereszteleési anyakönyve <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GR7S-DFW?i=234&cc=1554443&personaUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AKZ51-RGR> (2022. 03. 30.)

Mihállyal, akivel korábban szerelembe esett. Az anyakönyvben található utólagos bejegyzés szerint „Ezen gyermeket a szülők, Zaveczy Mihály és Simsay Mária utólagosan, 1888. augusztus 13-án kötött házassága törvényesítette. Ezt a módosítást a fő-tisztelendő megyéspüspökség 1896. augusztus 13-án kiadott 2479. számú rendeletére előre tudomásul vette Kompanyik Celesztin apát, lőcsei plébános.”¹⁰

Ifjabb Zaveczy Mihály apja 1861-ben született, az 1888-as házassági anyakönyv szerint Lőcse Alsó-majorban. Szakmát tanult, előbb szabósegédként, majd szabómeszterként dolgozott, 1911. szeptember 29-én, 50 éves korában hunyt el Miskolcon, tüdőgümőkórban. Az ő apja, (történetünk főszereplőjének nagyapja), akit szintén Zaveczy Mihálynak hívtak, a szepességi Pálmalfván (ma Harichove, más néven Harichotz, Szlovákia)¹¹ és Lőcsén élt az 1850-es és 1860-as években. Az anyakönyvek szerint szegény paraszt volt, cséplősként, mezőőrként, napszámosként kereste a kenyerét.

Ifjabb Zaveczy Mihály a szüleivel¹² az 1880-as 1890-es évek fordulóján költözött Lőcséről Miskolcra, ennek a pontos dátuma nem ismert. A váltás motivációja valószínűleg az önálló szabóműhely kialakítása és fenntartása lehetett, hiszen az 1888-as házasságkötéskor még a szabósegéd apa, Miskolcon már szabómeszterként dolgozott az 1890-es és az 1900-as években. A szülők erős vallási kötődésére utal, hogy gyermekük elemi iskolai tanulmányait Miskolcon a hatosztályos Zárda utcai római katolikus elemi népiskolában az 1891/92-es tanévben kezdte meg. Az iskolai értesítők és bizonyítványok alapján látható, hogy a fiút kisiskolásként kevésbé kötötte le a tanulás, hiszen az első tanév végén olyan hanyatló szorgalmú, ám jó erkölcsi magaviseletű diáknak minősítették a bizonyítványában, aki valamennyi tantárgyból elégséges minősítést szerzett. A következő tanévben a Miskolci Belvárosi Katolikus Elemi Népiskolában folytatta tanulmányait, ahol az éves teljesítményét általánosan elégségesnek minősítették. A jó magaviseletű fiút kellő szorgalmúnak találták, hit- és erkölcsstanból, éneklésből, illetve beszéd és értelemgyakorlatból kapott jó érdemjegyet, olvasásból, írásból számtanból elégségest. Írásbeli dolgozatai a bizonyítvány szerint rendesek voltak, ritkán hiányzott az iskolából, a tanév során, mindössze 6 napot mulasztott. Harmadikos diákként sem mutatott érdemi változást, jó magaviseletű, kellő szorgalmú kisdíák volt, akit a hagyományos tantárgyak kevésbé kötöttek le. Negyedikesként az „előadott tárgyakból általánosan másodrendű osztályzatot nyert.” Erkölcsi magaviseletét jónak,

¹⁰ ifj. Zaveczy (Simsay) Mihály keresztelési anyakönyve, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9R73-9MMN?i=133&cc=1554443> (2022. 03. 30.)

¹¹ „Harikócz, (Halmsdorf, Harilowce), tót falu, Szepes vmegyében, Lőcséhez 1/2 órányira az iglói utban; 516 kath., 21 evang. lak. Kat. paroch. templom. F. u. gr. Csáky Imre.” Fényes Elek, 1851, 325.

¹² Sem a miskolci római katolikus keresztelési, sem pedig az állami születési anyakönyvekben nincs nyoma annak, hogy ifjabb Zaveczy Mihálynak testvére született volna. Egyedüli gyermekként élt a szüleivel együtt.

szorgalmát kevésnek minősítették a bizonyítványában. A magyar olvasás és írásban, a testgyakorlásban, valamint az éneklésben szerzett jó érdemjegyet, a többi tárgyból elégséges teljesítményt nyújtott, kivéve a magyar nyelvtant, a számtant és a történelmet, amelyekből megbukott, majd utóbb sikeres javítóvizsgát tett. Bizonyítványa szerint „Írásbeli dolgozatai: tiszták”. Az iskolát rendszeren látogatta, a tanév során mindössze öt fél napot hiányzott.¹³

Az 1896/97-es tanévben kezdte tanulmányait első osztályosként mint rendes tanuló a miskolci magyar királyi állami polgári fiúiskolában- Első osztályban több tárgyból is megbukott, javítóvizsgára utasították, amit 1897. augusztus 31-én sikertelenül kísérelt meg, ezért a következő tanévben osztályismétlő lett, majd általánosan jó eredménnyel végezte el az első évet. Másodikban – 1899. június 17-én kelt bizonyítványa szerint – számtanból, mértanból és német nyelvből ismételten javító vizsgára utasították, amelyet csak részben abszolvált, így a második osztályt is megismételte. A nem túl szorgalmas fiú inkább testnevelésben jeleskedett, a polgári iskola 1900/1901-es tanévének a tornavizsgáján távolugrásban harmadik lett, amit elismerő oklevéllel jutalmaztak. Polgári iskolai tanulmányait végül 1902-ben jó eredménnyel fejezte be.¹⁴ A négy elemi és a nehezen elvégzett négy év polgári iskolai végzettség birtokában kereshetett megélhetést magának. Iskolázottsága alapvetően az alacsonyabb tisztviselői pályák betöltésére tette alkalmassá, hiszen nem rendelkezett érettségi vizsgával. Különbözeti vizsgával gimnáziumban elvileg folytathatta volna tanulmányait, de a tény, hogy tanulmányait nehezen végezte el, nem teremtette meg ennek a feltételeit.

Iskolai tanulmányainak befejezését követően dolgozni kezdett. 1904. április 25-től alkalmazták Borsod vármegyei tisztviselőként, díjnoki beosztásban, vagyis egyszerű irodai feladatokat ellátó, napidíjas irodai alkalmazottként, ami alacsony presztízsű hivatalnoki státuszt jelentett a vele járó létbizonytalansággal együtt. Ennek a hátrányait pontos, fegyelmezett és szorgalmas munkával lehetett valamennyire ellensúlyozni, ami a vonatkozó szabályzatok szerint elvárás is volt. „A díjnokok rendszerint a másolást (kiadványok tisztázását) végzik, de kezelési teendőkkel is megbízhatók, ha erre képesek. A díjnokok a reájuk bízott teendők ellátásánál a legnagyobb gondossággal és figyelemmel tartoznak eljárni és előírt hivatalos órákat pontosan betartani. (...) Súlyos beszámítási szolgálati vétség (így a hivatalos titok megszegése, az engedelmesség megtagadása, rendbírságolás után ismétlődő hanyagság stb.) esetén az alispán az illető díj-

¹³ HU-MNL-BAZVL-V.186. 9. d. Elemi népiskolai bizonyítvány, 58. szám. Miskolc Belvárosi Katolikus Elemi Népiskola, 1896. június 23.

¹⁴ HU-MNL-BAZVL-V.186. 9.d. Zaveczky Mihály Polgári Fiú-Iskola Bizonyítvány, 37. akv. szám, 1896/97 34. akv. szám, 1897/1898., 49. akv. szám, 1898/1899., 39. akv. szám, 1899/1900., 50. akv. szám, 1900/1901., 73. akv. szám 1901/1902.

nokot a szolgálatból azonnal elbocsáthatja. Az elbocsájtott díjnok elveszíti a kedvezményekre való összes igényeit.”¹⁵

Az 1900-as évek elején, a vármegyénél alkalmazott 12 díjnok közül ifjabb Zaveczy Mihály három és félévnyi munka után jutott el odáig, hogy tartósan alkalmazott kishivatalnökká vált a vármegyei árvaszék elnökének a tanúsítványa szerint. „Alulírott bizonyítom, hogy Zaveczy Mihály a vezetésem alatt álló vármegyei árvaszéknel díjnok minőségben 1904. év április 24-ik napjától kezdve van alkalmazva, s ezen idő alatt magát józanéletű szorgalmas viselkedésével ajánlásra méltónak mutatta, a rábízott teendőket pontosan végezte, gépírásban jártasságával és ügyességével, többirányú alkalmazhatóságát is beigazolta.”¹⁶ 1909. október elsején vált jogosulttá a díjnoki kedvezményekre. „Borsod Vármegyénél 1904. április 25. napjától, mint díjnok alkalmazásban van, s ezen idő alatt szorgalma és alkalmazhatósága által megszerezte a vármegyénél alkalmazott díjnokok viszonyairól alkotott szabályrendeletben biztosított kedvezményekre való igényt.”¹⁷ Ez a törvényhatósági állások megpályázása során elsőbbséget, betegszabadságot, nyugdíjjogosultságot és két hét (fizetett) szabadságot jelentett. Tartósan alkalmazott árvaszéki díjnokként havi 660 korona jövedelemmel rendelkezett, ami azonos volt az írnok XI. fizetési osztályával.

Zaveczy Mihály nyolcévnyi árvaszéki szolgálat után tudott érdemben előrelépni azzal, hogy sikeresen megpályázta az Ózdi Járási Főszolgabírói Hivatalban 1912 nyarán újonnan létrehozott járási írnoki posztot. A pályázatot elfogadva, Borsod vármegye főispánja, 1912. július 12-én nevezte ki új beosztásába¹⁸ az addig Miskolcon élő és árvaszéki díjnokként dolgozó Zaveczyt, aki a kinevezés napján letette a hivatali esküt. Ezzel az állással évi 1400 korona (havonta folyósított) fizetés és 480 korona lakáspénz járt; a havi fizetése mellett a lakáspénzt negyedévente fizették ki az újdonsült járási írnoknak. Éves fizetéséből 8%-nak megfelelő egyszeri belépési díjat és havi 3% „nyugdíj alaptörke járadékot” volt köteles fizetni. A belépési díjat négy év alatt egyenlő részletekben egyenlíthette ki. Ezen túlmenően 1-1 százalékot vontak le a fizetéséből nyugdíjpótló és lakbérpótló járulék címén.¹⁹ Azt, hogy ebből a jövedelemből sem lehetett biztosan megélni, az is mutatja, hogy 1912 decemberében, drágasági pót-

¹⁵ Borsod vármegye szabályrendelete a díjnokok szolgálati viszonyainak és fizetésének rendezéséről. Borsodvármegye Hivatalos Lapja, 1909. február 18. 49.

¹⁶ HU-MNL-BAZVL-V.186. (9. d.) Borsod vármegye árvaszéki elnökének hivatalos bizonyítványa, 1907. november 7.

¹⁷ HU-MNL-BAZVL- V.186. (9. d.) 11462. ai./ 1909. Alispáni Értesítés. 1909. október 1.

¹⁸ Uo. Kinevezési okirat, 1912. július 12. Ózd Járási Főszolgabírói Hivatal Elnöki iratok.

¹⁹ Uo. 8855.ai./1921. sz. Borsod vármegye alispánjának leirata. 1912. július 17. Miskolc. „Feljegyeztetett a vármegyei háztartás állandó járandóságok számlakönyve 292 lapján, a vármegyei tisztii nyugdíj és nyugdíjpótló főkönyv 11.lap, 3. tétele és 17. lap 2. tétele alatt.”

lék iránti kérelmet nyújtott be Borsod vármegye Törvényhatósági Bizottságához, amit 1912. december 11-én tárgyaltak meg és hagytak jóvá.²⁰

Magyarország Tiszti Cím- és Névtárában, 1913-tól 1916-ig írnokként szerepelt, aki Ózdon teljesített szolgálatot. Beosztásának megfelelően továbbra is a XI. fizetési osztályba tartozott, ám a bére már jóval magasabb volt, mint árvaszéki díjnokként. 1917-ben viszont már irodasegédtszti beosztásban dolgozott, de a fizetési besorolása változatlan maradt. A munkahelyi ranglétrán ezt követően 1922. március 1-én lépett érdemben előre, ekkor nevezték ki irodatisztté és ennek megfelelően a X. fizetési osztályba sorolták át.²¹ A továbbiakban már sem a beosztása sem a fizetési osztályba sorolása nem változott az 1934 nyarán bekövetkezett haláláig.

Az irodatiszti beosztás a korszakban közhivatal segédhivatalában, irodájában alkalmazott, aktákat, hivatalos iratokat kezelő, rangban az irodaigazgató és annak helyettese után következő, kinevezett tisztviselő posztját jelentette. Ózdon a Járási Főszolgabírói Hivatalban a tiszti cím- és névtár szerint a főszolgabíró, a két szolgabíró és a közigazgatási gyakornok után a negyedik legmagasabb kinevezett beosztást jelentette. A ranglétrán ennél feljebb valószínűleg alacsonyabb iskolázottsága okán sem juthatott, hiszen nem rendelkezett érettségivel. Bizonyos értelemben az állandóságot testesítette meg az ózdi hivatalban, hiszen a vezető posztokat betöltők az 1910-es és az 1920-as években három-négy évenként cserélődtek. Ez is arra utal, hogy lojális hivatalnok volt.

Életkoránál fogva résztvevője lehetett volna az I. világháborúnak, ahogyan kortársainak nagy többsége, de 1916-ban végleg felmentették a katonai szolgálat kötelezettsége alól. Feltehetően vármegyei tisztviselőként kaphatott mentességet. 1915. október 13-án hadimentességi díj címén 8 korona 38 fillért fizetett be Miskolc törvényhatósági jogú város adópénztárába.²² Az 1916-os felmentés ténye a négy évvel később, 1920. február 14-én Ózdon kiállított katonai nyilvántartólappól is kiderül.²³ Az itt olvasható személyleírása szerint a közepes testalkatú, barna hajú, barna szemű, kerek arcú, „rendes” orrú, magyar anyanyelven mellett „németül és tótul beszélő” férfi, katonai kiképzést sem kapott.

A világháború befejeződését követő, 1918-1920-as időszak helyi politikai eseményeinek sem volt aktív résztvevője, legalábbis nincs nyoma ennek a különböző dokumentumokban. A Horthy-korszak elején a közhivatalban levőkkel szemben is lefolytatott igazolási eljárást sikeresen abszolválta. Borsod vármegye főispánja által

²⁰ Megyegyűlés. Miskolci Napló, 1912. december 11. 7.

²¹ Vármegyei tisztviselőknél az 1923: II. tc. alapján összeállított 1922. évi március 1-i rangsora. Belügyi Közlöny, 1923. április 2. 500.

²² HU-MNL-BAZVL-V.186. (9. d.) A 2655. sz. hivatalos nyugta.

²³ HU-MNL-BAZVL-V.186. (9. d.) Zaveczy Mihály katonai nyilvántartólappja.

kibocsátott irat szerint, „a Magyar Királyi Belügyminiszter Úrnak 6612/1919. elnöki számú rendelete alapján lefolytatott igazolási eljárás eredményéhez képest igazolom, hogy Zaveczy Mihály vármegyei irodai segédtszt a proletárdiktatúra tartama alatt tanúsított magatartása további eljárásra indokot nem szolgáltatott, amiért is őt ezennel igazolom.”²⁴ Mindebből arra lehet következtetni, hogy 1919 tavaszán vagy nem volt résztvevője a kommünnek, vagy esetleg olyan a helyén maradó hivatalnok volt, aki csupán tette a dolgát. Katolikus neveltetésű emberként feltehetően messze állhattak tőle a baloldali eszmék, s talán hivatalnoki szocializációja is távol tartotta ezektől.

Felsőmagyarországi származásúként személyesen is rosszul érintette a trianoni békediktátum. A Horthy-rendszer tisztviselőjeként és magánemberként is elfogadta és támogatta a revíziós gondolatot. A maga módján azzal tett érte, hogy tagja lett a Magyar Revíziós Ligának, egy pengős éves tagdíját rendben megfizette. Az irathagyatékában fennmaradt az arcképével ellátott „Revíziós pengő”,²⁵ amely az 1 pengőnyi éves tagdíj befizetését is igazolta. A képen egy magas homlokú, rövid hajú, erősebb testalkatú, öltönyben és nyakkendőben fotózott, szolidan elegáns középkorú férfi látható.

Ugyancsak tagja volt a Vármegyei Tisztviselők Egyesületének, ahol a tagságot háromévente kellett megújítani, s a tagdíj mértéke a fizetési osztálytól függően változott. A tagdíjat rendszeresen fizette, az utolsó befizetésre 1934-ben, halála évében került sor.

Sem a bethleni konszolidáció, sem a gazdasági világválság éveiben nincs nyoma annak, hogy akár helyben, akár vármegyei szinten aktív szereplője lett volna a közéletnek. Más járási és községi hivatalnokokkal együtt tagja lehetett az ózdi helyi kaszinónak, járási hivatalnokként pedig jogosult volt az ózdi gyári tiszti kaszinó tagságára is, de arról hogy valóban tag lett volna, nem áll rendelkezésre adat.

1. Zaveczy Mihály fényképe, feltehetőleg az 1920-as évek végéről. (HU-MNL-BAZVL-V.186. 9. d. Zaveczy Mihály hagyatéki iratai).

²⁴ HU-MNL-BAZVL-V.186. (9. d.) Igazolás, 1921. szeptember 12. 517/Fp.1921.

²⁵ Uo. Zaveczy Mihály Revíziós Liga tagsági igazolványa.

zésre információ. A helyi sajtóban mindössze egyszer fordult elő a neve, amikor 1931 decemberében két könyvet és 15 pengőt ajánlott fel a vitéz Borbély-Maczký Emil főispán által 1931. december 6-án megszervezett úgynevezett ínség tombola támogató-sára.²⁶ A jótékony gesztus nyilván a vármegyei tisztviselői kar tagjaként is fontos volt számára.

A hivatalnoki élet szokásai, íratlan és írott szabályai nyilvánvalóan elsősorban a feladatok ellátására ösztönözték és viszonylag szűkre szabták az érintettek, köztük Zaveczy Mihály mozgásterét is. Jól mutatja ezt többek között az is, ahogyan például a szabadságok igénybevételét szabályozták. Zaveczy 1921-ben, augusztus 1-től augusztus 30-ig töltötte a szabadságát, amit a szabályok szerint előtte egyeztetnie és engedélyeztetnie kellett, majd az éves szabadságengedélyét Borsod Vármegye Hivatalos Lapjában tették közzé. Az engedélyező rendeletben az alispán előírta, hogy „a szabadság csak akkor kezdhető meg, ha az érintett tisztviselő minden rászignált ügy elintézését befejezte, amennyiben ezt az engedélyezett szabadság kezdődőpontjára nem tudja meg tenni, akkor feladatát a szabadságidő terhére kell elvégeznie, amiért kompenzációra nem tarthat igényt.”²⁷

2. Zaveczy Mihály szabadidejében
(HU-MNL-BAZVL-V.186. 9.d.
Zaveczy Mihály bagyatéki iratai)

Kishivatalnokként nyilván a magánéletében is mérsékelt óvatossággal, józan belátással kellett léteznie. A szerény jövedelem alapvetően meghatározta az életlehetőségeit. Az 1912-ig tartó miskolci évek magánéletéről nem maradtak fenn érdemi információt tartalmazó dokumentumok. Feltehetően szolid kispolgári életvitelt folytatott és a szüleivel közös háztartásban élt Miskolcon a Torony-

Kishivatalnokként nyilván a magánéletében is mérsékelt óvatossággal, józan belátással kellett léteznie. A szerény jövedelem alapvetően meghatározta az életlehetőségeit. Az 1912-ig tartó miskolci évek magánéletéről nem maradtak fenn érdemi információt tartalmazó dokumentumok. Feltehetően szolid kispolgári életvitelt folytatott és a szüleivel közös háztartásban élt Miskolcon a Torony-

²⁶ A Korona-szálló termeiben lesz Vitéz Borbély-Maczký főispán ínségtombolaversenye. Reggeli Hírlap, 1931. december 2. 5.

²⁷ III. Általános jellegű, de további intézkedést nem igénylő rendeletek, értesítések és más közlemények. Borsod Vármegye Hivatalos lapja, 1921. május 5. 105.

alja u. 73. szám alatt. 27 éves korában, 1911 szeptemberében elveszítette édesapját. 1912-ben költözött át édesanyjával együtt Miskolcra Ózdra, a régió egyik legnagyobb ipari településére. Ott ismerkedett meg későbbi feleségével, Szedlák Erzsébettel,²⁸ aki akkor már túl volt egy 1909-ben megkötött, válással végződő sikertelen házasságon. Feleségének a családja szintén észak-magyarországi illetőségű volt. A római katolikus vallású, kántortanító apa, Szedlák József Sajóvárkonyban született, a szintén római katolikus anya, a háztartásbeli Szabó Ilona, recski születésű volt. Szedlák Erzsébet, Mezőpeterden született 1889. november 16-án. Alig húszévesen, 1909-ben ment férjhez Ózdon a római katolikus vallású Benkó Ádám, terpesi születésű tanítóhoz, akitől 1912-ben vált el.²⁹

Zaveczy Mihály és Szedlák Erzsébet 1915. augusztus 14-én kötött házasságot Ózdon. Házasságuk boldogan indult, mert az esküvőt követően már néhány hónapon belül gyermekáldásnak örvendhettek. Ám a sors szeszélye folytán nagyon rövid életű volt a boldogság és a házasság: a feleség 1916. július 16-án délután öt óraker halott leánygyermeket szült,³⁰ majd az ezzel összefüggésben kialakult gyermekágyi rángógörccs következtében aznap este nyolc óraker, életének 27. évében elhunyt.³¹ A tragikusan rövid házasság után Zaveczy Mihály többé már nem nősült meg, özvegyként élt együtt édesanyjával, tisztos ózdi polgárként, a nagyközség hivatalnoki karának tagjaként.

Magánéletének 1920-as és 1930-as évekbeli történéseiről nem maradtak fenn dokumentumok és érdemi információk. Foglalkozásánál, munkájánál fogva feltételezhetően szabályozott volt az élete. A hét hat napján munkája a hivatalhoz kötötte, ennek a monotóniáját alkamanként nyilván társas eseményeken való részvétellel mérsékelte. Hívó emberként követte a vallási előírásokat. Azonkívül, hogy dohányzott, szivarozott, amire a hagyatékában fennmaradt bőr szivartárca utal, más szenvedélyéről nem maradt fenn adat.

²⁸ Szedlák Erzsébet 1889. november 16-án született a Bihar megyei Mezőpeterden, római katolikus családban. Édesapja Szedlák József, várkonyi /Borsod megye/ születésű kántortanító volt, édesanyja Szabó Ilona volt, aki a Heves Megyei Recskén született. 1889-ben a Szedlák család Mezőpeterd 5. sz. alatt lakott, a leány születését a helyi, ev. ref. vallású szülésznő, Szovák Mihályné (sz. László Éva) vezette le. Mezőpeterd, római katolikus keresztelési anyakönyv, 1889. 13. sz. bejegyzés. [https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939V-MQPJ-P?cc=1743180&personUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AX268-HYY_\(2022.03.30.\)](https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939V-MQPJ-P?cc=1743180&personUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AX268-HYY_(2022.03.30.))

²⁹ Benkó Ádám tanító volt Terpesen – a Tarna völgyében található Heves megyei falu –, római katolikus vallású, aki 1883. szeptember 5-én született. Terpesen lakott a házasságkötéskor. Apja neve: Benkó Ferenc, anyja Kovács Amália. Szedlák Erzsébet ekkor már ózdi lakos volt, elég fiatalon ment férjhez, még nem volt húsz éves. Ózd állami házassági anyakönyv. 1909. 28. sz. bejegyzés. HU-MNL-BAZVL-XXXIII.1.a.-174.-c-2. Ózd halotti anyakönyv 1905–1920.

³⁰ HU-MNL-BAZVL-XXXIII.1.a.-174.-a-5. 59. sz. bejegyzés.

³¹ HU-MNL-BAZVL-XXXIII.1.a.-174.-c-3. Ózd halotti Anyakönyv, 1916. 118. sz. bejegyzés

A munka mellett a hétköznapi életben idősebb édesanyja ellátása kötötte le az energiáit. Azt hogy mégsem mindig és mindenben volt teljesen szabályszerű az életvitele többek között az mutatja, hogy verseket is írt – ezek nem maradtak fenn –, és megkísérelte ezek megjelentetését is, ám nem járt sikerrel. Mindez a miskolci Reggeli Hírlap 1928. márciusi 21-i számának a szerkesztői üzenetek rovatából derül ki: „Zaveczy Mihály Ózd. Beküldött verse legnagyobb sajnálatunkra nem üti meg a mértéket.”³²

Az éves munka és életvitel rendjében az évi szabadságok jelentettek változást, ám arról nincs információ, mivel, hogyan és kivel töltötte a hivatali munkától távoli napokat. A hagyatéki leltár alapján látható, hogy nem volt igazán számottevő könyvtára, a három tucat könyv, amelyet a hagyatéki leltározás során találtak, mérsékelt olvasási kedvre és irodalmi érdeklődésre utal. A rádiókészülék birtoklása ezzel szemben inkább a tájékozódási igényt jelzi.

A munkával töltött, hosszú, nyugodt éveket követően, az 1934-es esztendő tragikusan kezdődött számára, mert április 23-án délután egy órakor, életének 70. évében, szervi szívbajban és érzelmesedésben elhunyt édesanyja, özvegy Zaveczy Mihályné, született Simsay Mária.³³

A már hosszabb ideje szív- és érrendszeri betegségekkel küzdő férfi csak néhány hónappal élte túl édesanyját, 1934. július 21-én hunyt el Ózdon. Nem hagyott hátra végrendeletet. Középkorú férfiként, betegségei ellenére még valószínűleg nem készült az elmúlásra. Hátramaradt javai felett a gondnokságot ifjabb Bojtos József, 38 éves ózdi lakos vállalta el. A haláleset-felvételi jegyzőkönyv és a hagyatéki leltár szerint, nem hagyott hátra ingatlan vagyont, vagyis nyilvánvalóan bérelt lakásban élt, ugyanakkor társadalmi helyzetéhez képest viszonylag jelentős volt a hagyatékban az ingó vagyontárgyak értéke. Miután törvényes örökös nélkül hunyt el, az érvényes jogszabályok szerint hagyatékát zár alá vették. „Házi bútorok, ágyneműek, ruhaneműek,

3. Zaveczy Mihály negyvenes éveiben
(HU-MNL-BAZVL-V.186. 9.d.
Zaveczy Mihály hagyatéki iratai)

³² Szerkesztői üzenetek. Reggeli Hírlap, 1928. március 21. 9.

³³ HU-MNL-BAZVL-XXXIII.1.a.-174.-c-4. Ózd. halotti anyakönyv, 28. sz. bejegyzés, 1934. április 24.

kézpénz, 1 darab aranyóra láncsal, egy darab ezüstóra és egyéb apróságok, leltár szerint Ózd község elöljárósága további intézkedésig zár alá vette.”³⁴

A hagyatéki leltári dokumentumok szerint, Zaveczky Mihály halálának bekövetkeztekora nála található értéktárgyakat, „3.100 pengő kézpénzt, egy zseb bőrtárcát, egy bőrből készült szivartárcát, egy aranyórát láncsal és egy ezüstórát, Dr. Winter Jenő járási tisztiorvos vette magához, 1934. július 21, ¾ 2 órakor. A pénz megszámlálásánál jelen voltak Kelemen Gábor, Kelemen Gáborné, Moraviczkiné.”³⁵

Zavecky Mihály hagyatéki leltárának³⁶ a felvételére 1934. július 30-án került sor. Kádár Elek községi főjegyző volt a leltározó közeg, az eljárásban Szolga József becsüs és Csuzda István közgyám működött közre. Miután Zaveczky Mihálynak már nem éltek a szülei, nem voltak gyermekei, testvérei és elérhető – oldalági – rokonokról sem volt tudomása az eljáró tisztviselőknek, az eljárást az ennek a helyzetnek megfelelő jogi szabályozás szerint bonyolították le. A hagyatéki leltár alapján az elhunyt hivatalnok kézpénzvagyonára 31 darab 100 pengős bankjegyből állt, 3100 pengő értékben, emellett 8 pengőnyi okmány és postabélyeget birtokolt még.

Bérelt lakásának bútorzata 2 vaságyból, 2 ruhásszekrényből, egy díványból, 3 asztalból, egy éjjeliszekrényből, öt székből, egy rádióasztalból, egy rádióból, egy könyvszekrényből állt, könyveinek száma 32 darab volt. A lakberendezési tárgyak között 20 darab, különböző színű és méretű faliképet, két falvédőt, négy pokrócot, 4 függönyt, éjjeli lámpát, órát, ruhafogast, egy mosdóállvány két lavórral, egy ülő fürdőkádát, két rocskát találtak a leltározók. Konyhafelszerelése kilenc kisebb-nagyobb fazékból, hat serpenyőből, három zománcozott tálból, nyolc zománcozott bögréből, hat vegyes tányérból, 16 pohárból, nyolc cserépbögréből, rézmozsárból, kávéőrőlőből, fedőkből, két palacsintasütőből, féltucat evőeszközből és apró konyhai eszközökből, és tepsikből állt. A spájzában 22 üveg befőttes, 5 üveg paradicsomot és háromtucatnyi üres befőttes üveget írtak össze. Valószínűleg nem ő, hanem az édesanyja volt az, aki a téli élelmiszertartalékról gondoskodott. A személyes felszerelési tárgyai közé két esernyő, két sétabot, egy szivartárca és egy bőr zsebtárca tartozott. Mindezek együttes értékét 153,45 pengőben határozta meg a becsüs, amiből a rádiókészülék értéke önmagában 30 pengő volt.

Zaveczky Mihály életének ötvenedik évében járt, amikor váratlan halála bekövetkezett. Ruhatára összhangban állt társadalmi státuszával. A hagyatéki leltár 349,6 pengőben határozta meg a ruhaneműk együttes értékét. Az ágynemű, konyharuhák, törölközők mellett, a személyes ruhatára hat különböző színű kabátból, hét mellényből, három felöltőből, hét nadrágból, három télikabátból, három-három sapkából és ka-

³⁴ HU-MNL-BAZVL-V.186. 9. d. Halálesetfelvételi jegyzőkönyv, Ózd, 1934. július 30.

³⁵ Uo. Kézzel írott feljegyzés, Ózd, 1934. július 21.

³⁶ Uo. A hagyatéki leltár ügyszáma 2464/1934. volt.

lapból, huszonhat darab ingből, hét pár zokniból, 28 nyakkendőből, hat keménygalérból, 8 pár cipőből állt. Mindez arra utal, hogy öltözködésében a társadalmi helyzetével kapcsolatos elvárásokat követte. Ruhatára teljes volt, a róla fennmaradt fényképek tanúsága szerint is divatos eleganciával öltözködött.

Az elhunyt járási tisztviselő hagyatékának aktív összértékét 3655,47 pengőben alapították meg, ebből levonták a passzívumokat jelentő különböző költségeket, mindösszesen 461,21 pengőt. Így a hagyaték tiszta értéke végül 3194,26 pengő lett. A 461 pengő költség az 52 pengős gyógyíttatási, a 279,2 pengő temetési és kegyeleti kiadásokból, valamint megrendelt áruk – 111 pengő – ki nem fizetett ellenértékből, és a borbély 17 pengős munkadíjából tevődött össze.

Zaveczy Mihály hagyatékának tiszta értéke nem volt kiugróan nagy összeg, de társadalmi helyzetéhez viszonyítva elhanyagolhatónak sem minősíthető. Vidéki hivatalnokként a jövedelme nem volt nagyon magas, inkább a stabil megélhetést biztosította számára. Ennek megfelelően nem rendelkezett saját ingatlannal, nem birtokolt értékpapírokat, banki betétben sem tartott pénzt. Ugyanakkor az általa birtokolt készpénz-megtakarítás közel egyéves jövedelmének felelt meg. Irodatisztként a X. fizetési osztályban a havi jövedelme a 239–267 pengő közötti sávba tartozott az 1930-as évek elején. Értéktárgyai közül az arany és az ezüst zsebóra, valamint a rádiókészülék képviselt komolyabb értéket. Nem maradtak fenn dokumentumok jövedelmének felhasználásáról, a legnagyobb, havi rendszerességű kiadást valószínűleg a lakbér jelenthette. A viszonylag jelentős készpénz megtakarítás, alapvetően takarékos életvitelre enged következtetni.

Törvényes örökösök hiányában a hagyatéki ügy hivatali eljárás keretében zajlott le. A leltározást követően a zárolás fenntartása mellett a hagyatéki eljárás lefolytatására a területileg illetékes dr. Pazonyi Elek Imre sajszentpéteri magyar királyi közjegyző kapott megbízást. Egyúttal a hagyatékot képező 3151 pengő készpénzt, az aranyórát láncsal és az ezüstórát 1934. augusztus 6-án bírósági letétbe helyezték. Az ügyben a továbbiakban a közjegyző mellett a Putnoki Járásbíróság járt el, ahol a Pk. 3650/1934. számon tartották nyilván az ügyet. Az esettel kapcsolatban az utolsó elérhető információ, hogy a Budapesti Közlönyben, 1937. április 16-án megjelent hirdetményben keresték a lehetséges örökösöket, akiknek 1 év állt rendelkezésre arra, hogy Zaveczy Mihály egykori irodatiszt, ózdi lakos hagyatékára örökösödési igénybejelentéseiket benyújtsák a Putnoki Magyar Királyi Járásbírósághoz.³⁷ Miután elérhető örökösök nem voltak, a hagyaték valószínűleg a magyar államra szállt. A sajátosan induló élettörténet sajátosan ért véget.

³⁷ Vegyes hirdetmények. Budapesti Közlöny, 1937. április 16. 3.

*Összegzés helyett**Egy élettörténet egyedisége és általánossága*

Zaveczy Mihály földrajzi értelemben nem volt túlságosan mobil, hiszen Lőcse, Miskolc és Ózd volt életének a három színtere. Társadalmi szempontból viszont már jóval hosszabb utat járt be. Nagyszülei anyai és apai ágon is szegényparasztok voltak, édesanyja szolgálóként, szakácsként dolgozott, édesapja a paraszti sorból kilépve már szakmát tanult, a tanonc időszakot és a segéd éveket letöltve az 1890-es években szabómester lett. Így a családi háttér parasztiból városi kispolgárivá vált. A hátrányos helyzetben megszületett gyermek családi háttere stabilizálódott, s a feltételezhető szülői szándékoknak köszönhetően lett iskolázottabb, bár az igazi úriemberséget jelentő érettségig nem jutott el. Viszont folytatta a paraszti családból származó apja által megkezdett intergenerációs mobilitási pályát azzal, hogy a vármegyei hivatalnoki kar tagja, „nadrágos” ember lett, aki ha nem is túlságosan nagy léptekkel, de haladt előre a hivatali ranglétrán. Generációs metszetben vizsgálva az életét, valóban érdemi társadalmi helyváltoztatásról tanúskodik a története, hiszen a nagyapja napszámos, szegényparaszt volt, az apja már szakmát tanult és önálló kisiparos lett, ő maga, pedig már kistisztviselő.

Hivatalnoki pályafutását a létbizonytalanság viszonyait jelentő napidíjas díjnyokként kezdte és a stabil megélhetést biztosító, lokális társadalmi ismertséggel is együtt járó járási/állami hivatalnokként, irodatiszti beosztásban fejezte be. A kispolgári családi háttérből részben tovább tudott lépni, eljutott a kispolgári és a középosztályi társadalmi pozíció³⁸ határára és biztos egzisztenciát teremtett magának. Érdekes kérdés, hogy hol volt a helye az ózdi községi társadalomban, ahol életének közel felét töltötte? Megbecsült hivatalnokként a hierarchiában valamivel felette állt a községi tisztviselőknél, a hozzá képest alacsonyabb beosztásban foglalkoztatott nagyszámú gyári hivatalnoknak, de nyilvánvalóan nem volt azonos rangban sem a községi, sem a járási sem pedig a gyári középvezetőkkel. Ily módon nem tartozott a lokális elit tagjai közé, maximum annak a peremén helyezkedhetett el.

Amikor 1912-ben, fiatalemberként Ózdra került, nyilván igyekezett kialakítani a magán és a társadalmi kapcsolatait. Ahogy a házasságkötése is mutatja, ebben is társadalmi helyzetének stabilizálására és megerősítésére törekedett. Hiszen több mint egy évtizedes hivatalnoki múlttal a háta mögött, irodasegédtsítként az egyik ózdi tanító leányát vette feleségül, vagyis valamivel a saját társadalmi státusza felett házasodott. Adatok hiányában megválaszolhatatlan a kérdés, miért nem házasodott újra, követve ezt a házasodási stratégiát. Biztos egzisztenciaként a korabeli társadalmi szokásrend szerint jó partinak számított.

³⁸ Gyáni – Kövér 2006, 262–271.

Egy kistisztviselő élete és halála nyilvánvalóan nem egyedi annyira, hogy önmagában, önmagáért történelmi elemzés tárgyává legyen. Ám ebben az esetben, nem is a különösség vagy a különlegesség, hanem sokkal inkább a sajátosságaival együtt is átlagos élet az, ami érdekessé teszi Zaveczy Mihály történetét, aki egy volt a késő dualizmus és a Horthy-korszak sok ezer, a kispolgári és a középosztályi lét határán élő hivatalnoka közül.

BIBLIOGRÁFIA

Levéltári források

HU-MNL-BAZVL = Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára
 V.186. 9. d. Ózd nagyközség iratai, 1933–1938. Zaveczy Mihály hagyatéki iratai.
 XXXIII.1.a. Állami Anyakönyvek levéltári másodpéldányainak gyűjteménye.

Szakirodalom

Fényes 1851 = Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leíratik. Pest, 1851.
 Gyáni – Kövér 2006 = Gyáni Gábor – Kövér György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Bp., 2006.
 Horváth J. 2010 = Horváth J. András: Lesz-e múltad Kovács János? – személyes magániratok Budapest Főváros Levéltárában. Budapesti Negyed 2. (2010). 3–20.
 Nagy 2021 = Nagy Ágnes: Családi öndokumentálás és családi irathagyományozás. A levéltári és a társadalomtörténeti megközelítés lehetőségei. Sic itur ad astra 73. (2021) 153–176.
 Valuch 2021 = Valuch Tibor: Sors – történelem – társadalom. A személyes történelem lehetőségei és kérdései. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg Levéltári Évkönyv 22. Szerk. Kujbusné Mecsei Éva – Galambos Sándor. Nyíregyháza, 2021. 347–359.